

FARKAS KRISTÓF VINCE

JÁSZKÜRT

LEHEL KÜRTJE

A jászok legfontosabb jelképe és egyben a magyar nemzet ereklyéje, egyik felbecsülhetetlen értékünk még számos kérdést vet fel és rejtélyt hordoz magában. Bár a kürről ma már egyértelműen kijelenthető, hogy valójában nem lehetett Lehel vezéré, az elmúlt korok kutatói, lelkes ismeretterjesztői és a kegyes hagyomány mégis a Jászberényben őrzött kürthöz kapcsolták a híres mondát. A valóság és a mondavilág viszont meglepő módon jól megfér egymás mellett, ahogy a kürt kettős neve is sugallja: Jászkürt, avagy Lehel kürtje.

A Jászkürt első ismert ábrázolása
1543-ból Jászkisér pecsétjén (fent)
Az 1932-es kiállítás részlete (balra)

A jászok szimbóluma a jászberényi Jász Múzeumban őrzött Jász-kürt, másik nevén Lehel kürtje. A nemzeti ereklye az egyetlen, Magyarországon fennmaradt középkori elefántagyar kürtünk. A legendás ereklye eredetét és szerepét már több mint 240 éve kutatják, de még mindig számos kérdést vet fel. A nemzetközi kutatások szerint az egész világon mintegy száz, elefántagyardból készült kürt maradt fenn a középkorból. Ezt a tárgy-típust nevezzük zenei szakszóval olifantnak – bár magyar nyelven a kürt szó az elterjedt –, hiszen ezeket a kürtöket valóban meg lehet szólaltatni, de nem tipikus hangszerrel van dolgunk, hanem egy nagyon különleges középkori luxustárggyal.

MIT LEHET TUDNI A JÁSZKÜRTRŐL?

A kutatók megegyeznek abban, hogy az efféle kürtök a 12. században készültek. Alapanyagukat Közép-Afrikából csak távolsági kereskedelem révén lehetett beszerezni, amelyben az észak-afrikai és dél-itáliai arabok jelentős szerepet játszottak. A tudósok ma három nagy csoportba sorolják az elefántagyar kürtöket: iszlám, dél-itáliai és bizáncias stílusú. Az iszlám csoport kürtjei gazdagon faragottak és a növényi ornamentika mellett állatalakok láthatóak rajtuk. A dél-itáliai csoporton az előbbtől eltérően emberi alakok is megfigyelhetők és gyakran kevésbé dúsán faragottak. A kutatók a bizáncias csoportba sorolják azokat a kürtöket, amelyek ábrázolásai a bizánci kultúrában elterjedtek, mint például a kocsiverseny, lóverseny, illetve cirkuszi játékok. Mivel a Lehel-kürtön is jól megfigyelhető a bizánci lóverseny-ábrázolás, a nemzetközi szakirodalomban a kürtöt az utóbbi csoportba sorolják. Bár eltérő stílusokról lehet beszélni, úgy tűnik, hogy a kürtöket a megfelelő színvonalú faragóműhelyek miatt Szicíliában és Dél-Itáliában faraghatták.

Elsőként Molnár Ferenc (1729–1790) kiskun kapitány foglalkozott a kürttel, bizonyítottan már 1775-től. Molnár 1779. január 1-jén adta elő eredményeit Jászberény város bírójának és tanácsának. Művének latin és magyar nyelvű kézírata is ekkorra készült el. Munkája nyomtatásban 1788-ban Bécsben jelent meg, először magyar nyelven. Elképzelése szerint a

A LEHEL-MONDA

955-ben, I. Ottó uralkodása alatt történt, „*hogy a magyarok Németországot erősen feldúlták. De amikor Augsburg városához értek, ott erős ellenállásra találtak. A város melletti Lech-mezőn vívott véres csatában a németek a magyarokat megszorították, egy részüket kegyetlenül legyilkolták, másokat pedig fogságba vettek. Így esett fogságba a kalandozó magyarok két vezére, Lehel és Bulcsú is, akiket mindjárt a császár elé vittek.*

A császár azt mondta nekik:

– Válasszatok magatoknak olyan halált, amilyent akartok!

Lehel erre így felelt:

– Hozzátok ide kürtömet, előbb megfúvom, azután válaszolok!

Odavitték a kürtjét, ő pedig mielőtt belefújt volna, közelebb lépett a császárhoz, és a kürttel olyan erősen homlokon vágta, hogy az azonnal meghalt.

Lehel ekkor így szólt:

– Elöttem jársz, és szolgálom leszel a másvilágon!

A régi magyaroknak ugyanis az volt a hite, hogy akiket az életük folyamán megölnek, azok a másvilágon nekik szolgálni tartoznak.”

kürt jelenetei a magyarok honfoglalásának eseményeit jelképezik, felső sora pedig hun vezérek címereit ábrázolja, tehát a hun–magyar rokonság az ő munkájában is hangsúlyt kap. Mai szemmel nézve viszont mehökkentő, hogy a kürtön látható nyitott tenyeret Molnár Ferenc a jórészt a mai Oroszország részét képező Karéliával – mint a magyarok régi őshazájával – azonosítja, tehát a finnugor rokonság elméletét is részben beépítette művébe.

Nyolc kiadást megért, latin és magyar nyelven megjelent könyve hatalmas siker lett, és a kürt híre Nyugat-Európába is eljutott. A kötet hatására a Jász-kürtöt egyre inkább Lehel kürtjeként kezdték emlegetni. Molnár művének hatalmas sikere a korszakban kibontakozó nemzeti romantikának is köszönhető. A szerző a Jász-kürt figuráinak magyarázatakor tévútra jutott, hiszen úgy gondolta, hogy az alakok egy önálló történetet mesélnek el. A szarvasvadászat és a fegyveres figurák miatt úgy vélte, a kürt csakis Lehelé lehetett, és az ábrák a honfoglaló magyarok mondavilágán alapulnak.

A Jász-kürt csakhamar országos híru ereklyévé vált, ugyanis Magyarországon a honfoglalás korából és a Magyar Fejedelemség idejéből nem álltak rendelkezésre megtekinthető emlékek. A Lehel-kürt mint „hiteles ősmagyar tárgy” egyedülállónak számított. A könyv sikerét mutatja, hogy Dugonics András piarista szerzetes, tanár és író a honfoglalás időszakában játszódó, *Etelka* című művében hangsúlyosan jelenik meg Lehel személye. A legendás vezér kürtjét pedig Molnár Ferenc könyve alapján mutatja be.

Ugyanakkor Jerney János (1800–1855) őstörténész, nyelvtörténész és jogász széles körű utazásai során jelentős megfigyeléseket tett a kürtökkel kapcsolatban. A *Tudományos Gyűjteményben* 1827-ben megjelent munkájában Európában megfigyelt olifantokat ismertetett és a Jász-kürttel való összevetésre buzdított, bár leírása jóformán hatástalan maradt.

MIKÉNT KERÜLHETETT A LEHEL-KÜRT A JÁSZOKHOZ?

A Jász-kürt és Lehel vezér legendás kürtjének első ismert összekapcsolása 1682-ből maradt fenn. Mikó János, a felcsíki hadak hadnagya jegyezte fel: „*28. aug. voltam a jászberényi templomban, és úr Haller Pál uram ő nagy-*

sága és Apor Lázár is jöttek, ott ettünk fölöstököt, ott láttam az Leend kürtjét, melylyel megölte volt az királyt.”

Feltehetően a középkorban egy előkelő jász vezér tulajdona lehetett, aki vagy az uralkodótól kapta ajándéként, vagy pedig egy nyugati hadjárat során zsákmányolhatta. Az ismeretlen jász vezér neve azonban feledésbe merült, és a kürtöt már a 17. században – a csorbulás miatt – Lehel vezér legendás kürtjével azonosították.

Jászberény címere a kürt képével

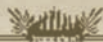
A Jászkürt első ismert ábrázolása egy jászkiséri pecsétről való 1543-ból, tehát ekkor már a Jászság legfőbb jelképének számított. 1642-ben a jászberényi reformátusok pecsétjén is látható. A 17–18. századtól már a legtöbb jászsági település címerében megtalálható a kürt ábrázolása. A 18. század közepétől számos helyen felbukkan a Lehel-kürt stilizált ábrázolása. Érdekes például Jászárokszállás Külső fogadója vagy éppen a jászberényi plébánia, ahol a kapubejárat felett tűnik fel. Meglepő módon Jászladány római katolikus plébániatemplomának főoltárképe felett is látható a legendás kürt. Jászkürt-ábrázolás figyelhető meg Kunszentmárton 1763-ban épült templomtornyának kapuja felett is. Bár a város a Nagykunság része, mégis jász eredettel bír, hiszen 1719-ben jászapáti lakosok telepítették újra. A kürt ábrázolásával is emlékeztetni kívántak a jász ősökre.

A Jászkürt –
Lehel kürtje

A JÁSZOKRÓL ÉS A KUNOKRÓL

ISMERETLEN 17. SZÁZADI
SZERZŐ KÖLTEMÉNYE

Nemes Jászság, híres Kúnság nagy jajra jutott, csendessége békessége mert felbontatott, boldogsága elfogyott, szabadsága megromlott, hirs neve szép czimere beborítottatott.

Régi kedve, vig öröme bánatra fordult, nyájassága, vidámsága rekeszbe szorult, ékes csillaga elmúlt, napja homályba borult, mind egészben nagy véletlen romlásra indult.

Más kertének szépségének szedi virágját, zsengejének gyümölcsének vondossa fáját, nála tartja pálmáját, hajdani zöld laurusát társainak, javainak elveszi hasznát.

Ezt gyászolja, tapasztalja Berény városa, nemes Jászság, híres Kúnság régi lakosa, az kürtöt ritkán fújják, bú és bánat közt dugják, mert már magok nyájasságok, nem nyugtatgatják.

Tudja Dósa, Jákóhalma, Mihálytelkével, Ladány is az Fényszaruval, és két Szentgyörggyel, Árokszállás Kisérrel, Apáthy a kúnfölddel, abban kedves mind életet az Kúnság visel.

A 19. század végén részben historizáló jelleggel Jászberény több középületén (bank, szálló), sőt lakóházak homlokzatdíszeként is megjelent a kürtmotívum.

A kürtön található ornamentumok és figurák négy típusba sorolhatóak. 1. Növényi ornamentika és cikcakkvonalak. 2. Mitológiai lények: kentaurók és griffmadarak. 3. Állati lények: oroszlánok, sasok, stilizált pávák, lovak és szarvasok. 4. Emberi alakok: lovas, túskehúzó kisfiúk, zenészek, akrobaták, táncosok. Kiemelt helyen – a tárgy közepén – szerepel a kürtön, ezért mindenképpen fontosnak tartható a griffmadarak által védett, kiterjesztett szárnyú sas, illetve

ellentétes oldalán a csomóból kinövő nyitott tenyér is.

A kürtön szereplő negyven figura azonban nem ábrázol összefüggő történetet, hanem több kisebb-nagyobb jelenet, valamint díszítő és jelképes erővel bíró figurák fedezhetők fel. Kétségtelen, hogy a kürtön jól megfigyelhető egy stilizált bizánci lóverseny jelenete. Szintén a bizánci kultúra hatására láthatóak a kürtön cirkuszi jelek: szarvas- és oroszlánvadászat,

Jászkóhalma címere a kürt képével

valamint zenészek és táncosok is. Egy másik – négy alakból álló – jelenet akrobatamutatványt ábrázol. Egy óriás termetű férfi a feje tetején fordított L alakú póznát tart, amelyre egy kisfiú vagy törpe mászik fel. Ez utóbbi alak feljutását egy segítő támogatja. A pózna tetején egy kisfiú (vagy törpe) alakja látszódik, aki társát igyekszik felsegíteni.

A KÜRT MEGSZÓLALTATÁSA

A második világháború során a front közeledtével 1944. november 5-én a múzeum néhány fontos értékét a Lehel-kürttel együtt egy ládába helyezték és a jászberényi városháza udvarán elásták. 1947. június 15-én Blénessy János lett a Jász Múzeum új igazgatója. Egyik első dolga volt az elrejtett ládát kiásni, mely sajnos az évek során beázott, így a kürt

Lebel kürtje - Jászkiirt

súlyos sérüléseket szenvedett. Az erekye helyreállítását Bakky Győző, a Magyar Nemzeti Múzeum restaurátora végezte.

Ekkor került a Lehel-kürttel szoros kapcsolatba László Gyula régész, aki elvülhetetlen szerepet játszott a honfoglaló magyarság tárgyi emlékeinek feltárásában és közkinccsé tételében. László Gyula a kürtre elsősorban mint olyan tárgyra tekintett, amelyet egy bizánci tanultságú mester készíthetett a 10–11. század fordulóján. 1953-ban elkészítette a Lehel-kürt új, pontos rajzát, valamint több alkalommal is kiadott ismeretterjesztő könyvet írt a kütről, de egyéb munkáiban is többször

ábrázolta a jászok becses erekyéjét és a Lehel-mondát.

Jászberényben régi hagyomány volt, hogy jeles vendéget a kürtbe töltött borral kínáltak. Az első ismert leírás a már létező gyakorlatról 1787/1788-ból származik, hiszen Gvadányi József *Egy falusi nótáriusnak budai utazása* című munkájában már olvasható a szokás leírása. 1799-ben Alekszandr Vasziljevics Szuvorov orosz herceg ivott a kürtből. A jászok redemptio százéves jubileumára készülve 1845-ben Jászberény városa két új kiegészítőt készíttetett a Jász-kürt számára. Egyrészt új aranyujtásos zsinórzatot, másrészt a kürt szájához illeszthető ezüstpoharat az ünnepi ceremóniákhoz. Az új pohárból el-

sőként József nádor ivott 1845-ben. Ekkortól már a ceremónia menetét is pontosan ismerjük. Az ezüstpohárba tokaji bort öntöttek. A kürtöt a jászok főkapitány vette magához, áldomást mondott a jászok és kunok népére, majd a vendégnek adta át a kürtöt, aki köszöntőt mondott és végül megitta a bort. 1857-ben, jászberényi látogatásuk során Ferenc József császárt és Erzsébet császárnét ugyanígy fogadták.

A Jász-kürt egyik mondavariációja szerint Lehel halála után senki nem volt képes megszólaltatni a kürtjét. Gyárfás István (1822–1883), a jászok és kunok történetírója ismertetett fő művében egy, a 17. század első felére datált költeményt, amely a török háborúk okozta

HOGYAN CSORBULT KI MÁSODSZOR A LEHEL KÜRTJE?

Gróf Ráday Gedeon

A Lehel-kürt második csorbulása Ferenc József 1867-es budai koronázásához köthető. A Jász-kun kerület a koronázási ünnepségre kétszáz fős bandériumot állított ki, melynek vezetője ráday gróf Ráday Gedeon (1806–1873) jászok főkapitány volt, aki az oldalán viselte aranyzsinóron a becses nemzeti erekyét mint főkapitányi hatalmi szimbólumot. A koronázást követő napon a bandérium ismét díszelő feladatot látott el.

Szűcs Mihály (1823–1903) bandériumi főhadnagy – később Jászfényszaru főbírája – leírása szerint az esemény során az idősebb főkapitány, mivel megszomjazott, leszállt a lováról, hogy sört igyon. A főhadnagy ekkor figyelmeztette, hogy a kürt pereméből egy rész letört. Ráday viszont először kikérte magának még a feltételezést is hogy ő nem vi-gyázott volna eléggé a legendás kürtre.

Erre Szűcs Mihály odafordította a kürtöt a grófnak, hogy jobban láthassa, mire Ráday Gedeon elismerte a hibáját és kijelentette: a második csorbulást helyreállíttatja úgy, hogy azt senki sem fogja észrevenni. Az ekkor letört rész kiegészítése valóban el is készült két ezüstszeg hozzáillesztésével, de a régi és az új anyag színe, valamint faragásának stílusa már ekkor is eltérő és szembevető volt. A javítást a jászok bandériumának főcímereket is gyártó Marikovszky József pesti ezüst- és aranyműves végezte el 20 osztrák forintért 1867. június végén.

A LEHEL-KÜRT FIGURÁI

Felső sáv: kentaur, túskehúzós fiú, csőrében levelet tartó páva, farkába harapó oroszlán, kiterjesztett szárnyú sas, farkába harapó oroszlán, csőrében levelet tartó páva, túskehúzós fiú.

1. sor: a konstantinápolyi Hipodrom indítóépületéből vágató ló, ló és lovasa, két pálcával korongot ütő férfialak, kezében stilizált íjat és nyílveszszőt tartó vadász, szarvas a hátán madárral, kezével lándzsát tartó férfi, oroszlán.

2. sor: növényi indakerekben látható nyitott jobb tenyér, egymással viaskodó kentaurpár, páva, egymással küzdő két férfi, páva, egymással viaskodó kentaurpár.

3. sor: tulipán alakú csomó, egymással viaskodó két férfi, szélein növényi indákkal, pálcát tartó férfi, segítő férfi, három akrobata, kézi hárfán játszó, tábori széken ülő férfi.

4. sor: férfi, egymással viaskodó két férfi, kúrtfúvó zenész, táncosnő, pálcát tartó férfi, segítő férfi, három akrobata, kézi hárfán játszó, tábori széken ülő férfi.

bajokat sorolja, sőt a névtelen szerző szerint a nehézségek miatt a Jászkürtöt már csak ritkán szólaltatják meg. Tehát elképzelhető, hogy a kürtöt ekkor még zenei célokra is használták. Első ismert megszólaltatására 1893-ban került sor, Káldy Gyula (1838–1901) – a Magyar Királyi Operaház igazgatója – kezdeményezésére. 1898-ban Beck Péter első kürtös szólaltatta meg, sőt az ekkor lejátszott rövid dallamot is ismerjük. 1935-ben Budeus Aladárnak újfent sikerült rajta dallamot lejátszania. Az első fennmaradt hangfelvétel 1953. december 16-án készült a Magyar Rádió *Falurádió* című műsorának szerkesztő-raportere, Gyalog Rozi rögzítette. A kürtön ekkor Kádár Ferenc dévaványai pásztor, a népművészet mestere játszott le két dallamot. Napjainkban jeles alkalmakkor – a jászok világtalálkozója Jászberényben, Lehel vezér szobrának avatása, Nemzeti Vágta – szintén megszólal a legendás kürt.

A LEHEL-KÜRT ÉS A „DÍSZJÁSZOK”

Feltehetően a 19–20. század fordulóján terjedhetett el a szólásmondás: „Aki a Lehel kürtjéből vizet iszik, szálás jásszá növekszik.” 1926-tól 1946-ig a jászladányi születésű Réz Kálmán (1869–1946) nyugalmazott tiszapalkonyai plébános volt a Jász Múzeum igazgatója. Az idézett szólás hatására az 1930-as években kialakította a „díszjász”-avatás ceremóniáját. A múzeumot meglátogató nem jásszági születésű, fontosabb beosztású személyek (hivatalnokok, egyházi méltóságok, politikusok, újságírók stb.), miután megtekintették a kiállítást, megérintették a kürtöt és ezzel díszjásszá váltak.

Lakatos Vince újságíró 1943-ban így emlékezett vissza az eseményre: „Búcsúzás előtt Kálmán bácsi megérinteti

László Gyula
1953-as rajza
a Lehel kürtjéről

velem Lehel kürtjét, és azt mondja: – Ezennel jász testvéremül fogadlak. Aztán oklevelet kapok arról, a múzeum pecsétjével megerősítve, hogy díszjásszá avattattam.” Az avatásról kiállított oklevél lehetett a kürt rajzával ékesített, díszesebb nyomtat, de gyakrabban

a múzeumban is vásárolható, a Lehel-kürtöt ábrázoló képeslap hátuljára írta a plébánosból lett igazgató az oklevél szövegét, mint amilyen például a Szabó Jenő részére Réz Kálmán írásával kiállított emlék is. „Jászoklevél / A Lehelkürtből sugárzó erkölcsi erő

☞ Csórében levelet tartó páva (fent) ☞
Farkába harapó oroszlán (lent)

 Kentaur

 Egymással viaskodó kentaupár (fent)
Tüskéhúzó fiú (lent)

A LEHEL-KÜRT NÉHÁNY KUTATÓJÁNAK MEGÁLLAPÍTÁSA AZ EREKLYÉRŐL

A Lehel-kürt különleges faragása, gazdag motívumkincse és a hozzátapadt legendák miatt már számos magyar és külföldi érdeklődő, kutató és tudós foglalkozott a jeles ereklyével. Bonbardus 1718-ban a Jászságot említve néhány mondatot írt a kürtről, 1730-ban Bél Mátyás pedig néhány figurát is felsorolt, bár többet közülük félreértelmezett. A kutatók közül sokan nem támasztották alá kellően az állításaikat, sőt – mint ahogy számos értékes és rejtélyes tárgynál megfigyelhető – gazdag fantáziájuk miatt egészen elképesztő dolgokat vetettek fel.

Molnár Ferenc (1729. k.–1790) ügyvéd, kiskun kapitány

1779-ben megírt és 1788-ban kiadott könyvében elsőként mutatta be részletesen a Jászkürtön szereplő figurákat. Elképzelése szerint a kürt Lehel vezéré volt, a figurák pedig a magyar vezérekre és a honfoglalásra utalnak.

Décsy Antal (18. század 2. fele–1819 u.) miskolci ügyvéd

Az *Jász vagy Ijász kürtön lévő metzésekről* címmel 1815-ben megjelent, zavaros munkájában tagadja, hogy a Jászkürt Lehel vezéré lett volna. A kürtöt griffmadár körméből készült pogány rituális edénynek vélte, melyet ókori görög vagy egyiptomi műnek tartott. Gazdag képzeletvilága szerint a kürtöt Afrikából Rómába, majd pedig Bizáncba vitték, később a morvákhoz került, ahonnan a jászok rabolták el, és szerinte így került Jászberénybe.

Jerney János (1800–1855) jogász, östörténész

A *Tudományos Gyűjteményben* 1828-ban megjelent cikkében nem bonyolódott a figurák újraértelmezésébe, hanem négy, a Lehel-kürthöz hasonló olifantot ismertetett. A kürtön kifaragott figurákat az etruszk művészetből származtatta.

Franz Bock (1823–1899) művészettörténész, kanonok

1860-ban megjelent, német nyelvű könyvében rendszerezte és elemezte a Habsburg Birodalomban látható középkori elefántagyar kürtöket. A Lehel-kürtöt a prágai Szent Vitus-székesegyház kincstárában őrzött, gazdagabban faragott kürttel vetette össze és úgy vélte, hogy mindkét olifantot a Karoling-korban készíthették.

Pulszky Ferenc (1814–1897) régész, a Nemzeti Múzeum igazgatója

1897-ben megjelent, *Magyarország archaeológiája* című könyvének második kötetében a hasonló elefántagyar kürtöket 9–12. századi tárgyaknak tartotta, a Lehel-kürtöt pedig a bizánci műipar utánezatának vélte, melyet szerinte durva faragása miatt egy tartományi műhelyben készíthettek. „Ámbár a hagyománynak, mely ezen kürtöt a Lehel nevével hozza összeköttetésbe, nincs semmi komoly alapja, ez még nem áll a chronológiával el-lentében; mert ámbár a kürt készítésének korát nem tudjuk szabatosan meghatározni, a műstyl mégis körülbelül a X. századra utal bennünket, s úgy tűnik föl, mint a Karolingi-kor elefántcsont-véső műiparának hagyománya.”

Otto von Falke (1862–1942) művészettörténész

1930-ban megjelent munkájában megkísérelte összegyűjteni a középkori elefántagyar kürtöket. Eredményei szerint az olifantok a 10–11. században készülhettek. Négy nagy csoportot különböztetett meg: fatimida, fatimida hatású dél-itáliai, bizánci és nyugat-európai. A Lehel-kürtöt a bizánci csoportba sorolta be.

Hampel József (1849–1913) régész, egyetemi tanár

Az *Archæologiai értesítőben* 1903-ban megjelent, *A jász kürt domborművei* címet viselő tanulmányában bemutatta a Lehel-kürt irodalmát, és alaposan elemezte a kürt figuráit. A Jászkürtöt 9. századi bizánci munkának tartotta. „A jász kürtről meglehetősen valószínűséggel azt mondhattuk, hogy byzantiumi hippodromosban használták és a heraldikus sas mintegy hivatalos jellegét nyom reá.”

László Gyula (1910–1998) régész, történész, képzőművész

A honfoglalás korával foglalkozó neves kutató, négy kiadást megért, *Lehel kürtje* című kiadványban részletesen foglalkozott az ereklyével. Az utolsóként, 1973-ban megjelent füzetben a kürt készítését a 9–10. századra tette, és elmélete szerint a tárgy „a nagy bizánci hippodromok számára készült”. Tehát a készítés helyeként is Bizáncot sejtette. Ebben a munkájában már nem állította egyértelműen, hogy Lehel vezéré volt a híres kürt, csak halványan sejtette: „Bármennyire is bizonyos, hogy Lehel méltóságjelvénye kürt volt, ▶

Nyitott szárnyú sas, alatta egymással viaskodó férfiak (fent balra), Pálcával korongot ütő férfiak (fent jobbra)
A konstantinápolyi Hippodrom indítóépületéből vágatás ló (lent)

jogán / Szabó Jenő Urat / szeretettel fogadunk tiszteletbeli jásztestvérül / Jászberény 1942. május 21". A plébános halálával a díszjászavatás szokása is megszűnt.

A KÜRT FIGURÁINAK CSOPORTOSÍTÁSA

A Lehel-kürt figurái nem alkotnak egységes történetet, ezért akik valamiféle képes feladványt vélnek felfedezni a kürtben, azok menthetetlenül ingoványos tévútra térnek. A kürt legfelső sora díszítő célt szolgál, bár a hangsúlyosan a szimmetriatengely közepén álló, nyitott szárnyú sas alakja a harmadik sorban azonos tengelyben látható, hasonló sasra utal.

A kürt felső és alsó, a pántok rögzítésére üresen hagyott része közötti négy sor is több kisebb blokkra csoportosítható. Az első sorban megjelenik a konstantinápolyi Hippodrom (lóversenypálya) távoli emlékeként egy lóverseny. Látható a versenyek indítóépülete, ahonnan egy ló vágat ki, de előtte egy másik ló a lovasával együtt is feltűnik. A sor további figurái szintén a bizánci cirkuszi játékok emlékét idézik, hiszen mind a szarvas, mind az oroszánvadászat ide sorolható. A lóverseny- és a vadászcélt között két, korongokat ütő alak figyelhető meg. A második sorban az egymással viaskodó férfialakok szintén a cirkuszi jelenetekhez kapcsolhatók. Ugyanakkor az egymással küzdő kentaurpár és a pávák pusztán díszítőelemnek tűnnek.

A kürtön a leghangsúlyosabb helyen, a tárgy középtengelyében található a két legfontosabb blokk. A második és harmadik sorban látható a két sor magas, tulipán alakú, növényi ornamentikával díszített, bonyolult csomó, ebből ovális, növényi ornamentikával díszített keret és nyitott jobb tenyér nő ki, melyet feltételezhetően Isten keze szimbólumként értelmezhetünk. A csomóval átellenben figyelhető meg a másik csoport, melyben két griffalak védelmezi a nyitott szárnyú sast. Az előkelő hatást keltő kompozíció a sas kiemelt szimbólum voltára utal, amely feltehetően az erőt és a hatalmat jelképezi. A negyedik sor alakjai szintén a cirkuszi játékokhoz kapcsolhatók, hiszen megjelennek a zenészek (*kürtös és hárfás*), az egymással viaskodó férfiak és az akrobaták is, ez utóbbi jelenet részben visszanyúl a harmadik sorba is. ♦

► *ki tudna arra felelni ezer év távlatából, hogy éppen a jászberényi kürt volt-e az? Az elmondottak ismeretében szinte talán nem is ez a leglényegesebb kérdés, mert a kürt így is nemzeti múltunk egyik tündöklő korszakát, s annak halálában is nagy hőst idézi népünk emlékezetébe." Ugyanakkor a kiadvány végén az angol nyelvű összefoglalóban kissé meglepő módon avar vagy észak-balkáni mester munkájaként tartotta számon a kürtöt.*

Bathó Edit etnográfus, a Jász Múzeum igazgatója

1999-ben publikált tanulmányában *Jászkürt a néphagyományban* címmel vette számba a nemzeti ereklye jászsági megjelenéseit és a kürttől kapcsolódó szokásokat, mint a ceremóniális ivást és a „díszjászavatást” is.

Kiss Etele művészettörténész, egyetemi tanár

2000-ben megjelent tanulmányában a Jászkürt motívumait jórészt kiveji példákkal hozza párhuzamba. Dobai János és André Grabar elméletét követve az ereklyét 12. századnak tartja, „*készítési helyként a provinciális centrumok közül minden valószínűség szerint Oroszország jöhet szóba*”. Ugyanakkor hangsúlyozza, hogy „*az elefántcsont faragás emlékei a 11-12. századból arab és itáliai területekről fennmaradtak; ezzel szemben Oroszországból teljesen hiányoznak a technika művelésére utaló nyomok*”.

Bakay Kornél régész

2004-es *Mik vagyunk? Honnan jöttünk?* című könyvében azt állította, hogy a kürt „*nem a X. századból való, hanem sokkal korábbi időből*”. Elképzelése szerint a nemzeti ereklye eredetileg nem hangszer, hanem ivókürt volt, sőt a legendás vérszerződés edényének vélte, amelybe a honfoglaló magyar vezérek a vérüket csorgatták.

Csajághy György népzenekutató, zenetanár

2005-ben kiadott, A „*Lehel-kürt*”. A lovas népek kürtjei, rangjelző ivókürtjei és a „*Lehel-kürt*” alcímet viselő könyvében a Jászkürtöt lovasnomád gyökerű ivókürtnek és részben hangszernek is tartotta. Véleménye szerint: „*Bár egyáltalán nem bizonyítható, ám ugyanakkor nem is zárható ki az, hogy (a mondától függetlenül) akár Lehel vezéré is lehetett az elsődlegesen rangjelző szereppel bíró rituális ivókürt, másrészt szertartásos módon, jelképesen használt hangszer*.” Elképzelése szerint a 10. század előtt egy, „*a szkítáknál későbbi, de részben szkíta gyökerű nép fiai közül való művész készítette a kürtöt, aki jártas lehetett az egyébként nyilván »divatos« (és már eleve kevert) bizánci stílusban is*”. Hipotézisként egy avar vagy magyar mester munkájának lehetőségét is felvetette. Könyvében a kürt hangjával kapcsolatban fontos megfigyeléseket tett.

Selmecei László régész

2008-ban megjelent, *Nemzeti ereklyénk, a Jászkürt* című könyvében nemcsak a Lehel-kürtöt elemezte, hanem az időközben megjelent áltudományos munkákat is igyekezett megcáfolni. Újraértelmezte a 955-ös augsburgi csatát és a Lehel-mondát is. Selmecei a kürtöt 12. századi műként határozta meg. Átvéve Kiss Etele gondolatait, lehetségesnek tartja, hogy a kürt Kijevben készült, de a művészettörténeti és a régészeti leletek áttekintése után feltételezése szerint akár Magyarországon is faraghatták. Nézete szerint a kürtöt a 12. században Kijevben vagy a 13. században Magyarországon egy jász vezér kaphatta.

Antony Eastmond művészettörténész

2012-ben megjelent tanulmányában négy olyan olifantot (a londoni, a prágai gazdagabb faragott, a koppenhágai és a Jászkürt) mutatott be, melyek kissé kilógnak a középkori elefántagyar kürtök közül. Ezeket a 12. századi tárgyakat a kocsis- és lóverseny-ábrázolások miatt bizáncias stílusjegyeket mutató, de nem Bizáncban készült kürtöknek tartja. Nem tesz konkrét megállapítást a készítés helyét illetően, de ezeket a kürtöket is dél-itáliai eredetűnek gondolja.

Langó Péter régész

A *Jászberényi Lehel-kürt* című 2014-es tanulmányában a kürtöt Antony Eastmondra is hivatkozva dél-itáliainak valószínűsíti és hangsúlyozza, hogy az olifantok 12. századi keltezése körül a tudományban konszenzus alakult ki. Véleménye szerint: „*A bizánci és magyarországi készítést az eddigi kutatások kevésbé támasztották alá, egy kiveji műhely feltételezése nem vethető el, de ennek bizonyítását csak újabb szerencsés leletek vagy további tudományos érvek erősíthetik meg*.” Tanulmánya másik fontos erénye a középkori legendákban felbukkanó olifantoknak is jelentős szerepet tulajdonító történetek bemutatása (Nagy Károly császár és Roland lovag), melyek a nyugat-európai hagyomány kiemelkedő motívumai.

Avínoam Shalem művészettörténész

2014-ben jelentette meg a középkori elefántagyar kürtöket összefoglaló kötetét (*Die mittellalterlichen Olifante*). Elemzése szerint a kürtök a 11-12. században készültek és három nagyobb csoportba sorolhatóak (fatimida, dél-itáliai, bizáncias). A Lehel-kürtöt 11-12. századnak tartja, készítési helyül pedig kérdőjelesen Dél-Itáliát jelöli meg.